

Арсен Річинський у сучасній науковій літературі

Оксана Каліщук

У статті проаналізовано основні напрямки наукової історіографії вивчення особи Арсена Річинського. Розглянуто основні проблеми, які потребують подальшого дослідження. Проведений аналіз засвідчив неповноту розкриття цієї проблеми в науковій літературі та необхідність проведення подальших студій.

Ключові слова: Арсен Річинський, духовна еліта, громадсько-політична діяльність, Волинь.

До постатей ХХ ст., які, з одного боку, залишили помітний слід в українській історії, а з іншого – доля яких є яскравим віддзеркаленням історії свого народу, належить Арсен Річинський. Його багатогранність вражає – практикуючий лікар, богослов, публіцист, видавець, історик, етнограф, лінгвіст, композитор, засновник етнології релігії в українському релігієзнавстві, визнаний ідеолог українського православ'я. Незважаючи на це, тривалий час він був забутий і лише із здобуттям Україною незалежності зайняв належне місце в її культурному просторі. Опосередковано це засвідчують відповідні численні статті в енциклопедичних та довідкових виданнях. Варто вважати не випадковим пильний інтерес до постаті Арсена Річинського науковців.

Як демонструє аналіз історіографії, чимало уваги дослідники приділили розширенню джерельної бази вивчення особи Арсена Річинського. Т. Гуцаленко, О. Ільїн, В. Комар, А. Пісоцький, А. Силюк своїми студіями суттєво розширюють археографію питання.

Чимало питань у дослідників викликала біографія Арсена Річинського. Зокрема, вчені зверталися до реконструкції біографічних даних, його ролі в організації Луцького церковного з'їзду та

робіт Українському виконавчому церковному комітеті (А. Гудима). Цінними слід вважати результати В. Борщевича¹, у яких автор відзначив, що А. Річинському як одному із організаторів з'їзду належала важлива роль у виробленні програми дій українського церковного руху. Чимало фактичного матеріалу вміщено в книзі Ю. Візитів, де висвітлено діяльність А. Річинського як керівника Володимир-Волинського пластового осередку.

О. Ільїн та А. Пісоцький описують перебування Арсена Річинського в концентраційному таборі Береза Картузька. Як засвідчує, наприклад, відповідне гасло «Української малої енциклопедії» Євгена Онацького, тривалий час ми не мали достовірної інформації щодо смерті відомого волинянина. Адаже там озвучена версія про загибель Арсена Річинського у Володимирській в'язниці 1941 р. під час розстрілів радянськими каральними органами². Як показали результати останніх дослідницьких пошуків, це не відповідає істині, бо життя Арсена Річинського обірвалося значно пізніше. Він помер 13 квітня 1956 р. і похований був на цвинтарі станції Джусали Кизил-Ординської обл.

Одними з перших присвятили низку статей діяльності і творчій спадщині А. Річинського Л. Михальчук та Л. Річинська. Опосередковано його особа представлена в працях Б. Савчука, де він зрештою вказує на участь А. Річинського в українському церковному русі та приділив увагу його співпраці з товариством «Просвіта». Автор стисло розкрив основні моменти підготовки Луцького з'їзду за сприяння «Просвіти», яка намагалася надати організованого та цілеспрямованого характеру цій акції.

Головно дослідженню українізаційних процесів у Православній церкві 20-30-х рр. XX ст. присвячені праці Н. Стоколос. У них вона показала зміст політики польської влади щодо Православної Церкви, охарактеризувала трансформації релігійного життя на західноукраїнських землях у контексті державно-церковних процесів і приділила увагу участі в них А. Річинського. Окремої згадки заслуговують студії М. Кучерепи, який присвятив чимало наукових студій А. Річинському

¹ Борщевич В. Українське церковне відродження на Волині (20-40-ві рр. XX ст.) / В. Борщевич. – Луцьк : Вежа, 2000. – 254 с.

² Онацький Є. Українська мала енциклопедія. Кн. XIII. – Буенос-Айрес, 1964. – С. 1604.

як визначному діячеві національного церковного руху на Волині та дослідив його перебування у Володимир-Волинській в'язниці 1939 р.

Внеском удослідження теми є доробок Л. Кондратика, В. Петровича, І. Скакальської, де представлені погляди А. Річинського як видатного діяча національного відродження ХХ ст., та П. Кралюка, який осмислив його наукову спадщину.

Окремий напрям складають дослідження поглядів Арсена Річинського як богослова, яким присвячені студії О. Бучми, Н. Войтюк, В. Дрозда, А. Колодного та П. Яроцького.

Практично відсутні наукові розвідки про публіцистичну та редакторську діяльність А. Річинського. Дотичною до даної теми є лише публікація Г. Дем'янчука та О. Альшиної.

Беззаперечно, одним із перших комплексних досліджень особи Арсена Річинського в сучасній науці слід вважати дисертаційне дослідження Оксани Альшиної «Діяльність Арсена Річинського в контексті українізації Православної Церкви в Польщі (20-30-х рр. ХХ ст.)». Слід вважати важливим виділення нею питань, які потребують подальшого поглибленого вивчення. Зокрема, на увагу вітчизняних науковців, на її думку, заслуговує обґрунтування А. Річинським необхідності відродження українських традицій культово-обрядової практики православ'я.

Результатом наукових напрацювань сучасної вітчизняної історіографії реконструйовано біографію Арсена Річинського, його діяльність як громадського та культурного діяча, богословські погляди та ін. Таким чином, його особа зайняла належне місце в національній історії та отримала належне визнання в нащадків.

Список джерел і літератури:

1. Альшино О. Видавнична діяльність А. Річинського на Волині у 20-х рр. ХХ ст. / О. А. Альшино // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Історичне релігієзнавство. – 2011. – Випуск 4. – С. 3-10.
2. Альшино О. Відлучення Арсена Річинського від православної церкви / О. А. Альшино // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичне релігієзнавство». – 2012. – Випуск 6. – С. 3-12.

3. Альошина О. Внесок А. Річинського в процес запровадження української мови в практику Православної церкви в Польщі / О. Альошина // Українське релігієзнавство. – К., 2009. – Випуск 52. – С. 108-116.
4. Альошина О. Громадська діяльність Арсена Річинського у кінці 20-х – початку 30-х рр. ХХ ст. / О. А. Альошина // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичне релігієзнавство». – 2015. – Випуск 12. – С. 16-24.
5. Альошина О. Діяльність А. Річинського / О. Альошина // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: Видавництво РДГУ, 2009. – Випуск 15. – С. 32-35.
6. Альошина О. Діяльність Арсена Річинського в контексті українізації Православної церкви в Польщі (20-30-ті рр. ХХ ст.): автореф. дис. канд. іст. наук: спец. 09.00.11 «Релігієзнавство» / Альошина Оксана Анатоліївна; Нац. ун-т «Остроз. акад.». – Острог, 2011. – 20 с.
7. Альошина О. Праця А. Річинського «Сучасний стан церковно-релігійного життя української людності в Польщі» (1927 р.) як важливе джерело з історії Православної церкви в міжвоєнний період» / О. Альошина // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: Видавництво РДГУ, 2008. – Випуск 14. – С. 273-277.
8. Альошина О. Роль А. Річинського у підготовці та проведенні Луцького церковного з'їзду / О. Альошина // Збірник навчально-методичних матеріалів і наукових статей історичного факультету. – Луцьк: Видавничий відділ Волинського національного університету ім. Лесі Українки, 2008. – Випуск 14. – С. 129-133.
9. Альошина О. Участь А. Річинського у русі за українізацію Православної церкви / О. Альошина // Мандрівець. – Тернопіль: Видавництво «Мандрівець», 2010. – Випуск 3. – С. 28-31.
10. Базик Д. Річинське бачення релігійної свідомості праукраїнців. / Д. Базик // Арсен Річинський і сучасний стан духовного поступу українського народу: наук. зб. / ред. А. Колодний, П. Мазур. – К.; Кременець: б. в., 2011. – С. 51-55.
11. Білавич І. Арсен Річинський – лікар, пластовий і просвітницький діяч / Іван Білавич // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Педагогічна персонал істика: теорія, історія, освітня практика», присвяченій 160-річчю від дня народження С. Русової (25 лютого 2016 р., м. Івано-Франківськ, Україна) / за заг. ред. Т. К. Завгородньої. – Івано-Франківськ, 2016. – С. 7-11.
12. Бучма О. Релігія і сучасні проблеми буття нації (в проекції творчої спадщини А. Річинського) / О. В. Бучма // Українське релігієзнавство. – 2007. – № 41. – С. 38-45.
13. Войтюк Н. Поборники українського православ'я на Волині (Никанор Абрамович, Арсен Річинський, Афанасій Робітницький) / Надія Войтюк // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Християнство в історії і культурі Володимир-Волинського та Волині. Матеріали XLVII Всеукр. Наук. істор.-краєзн. конф., присвяченої 1025-й

- річниці Хрещення Київської Русі та першої писемної згадки про м. Володимир-Волинський. – Луцьк, 2013. – С. 17-31.
14. Гудима А. Арсен Річинський в нашому сьогоденні / А. Гудима // Арсен Річинський і сучасний стан духовного поступу українського народу : наук. зб. / ред. А. Колодний, П. Мазур. – К.; Кременець: б. в., 2011. – С. 37-43.
15. Гудима А. Лікар Арсен Річинський – святий сповідний українського православ'я / Арсен Гудима. – Тернопіль, 2010. – 27 с.: фот.
16. Гудима А. Харизма Арсена Річинського / А. М. Гудима. – Вид. 2-ге, випр. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 144 с.
17. Гуцаленко Т. Кілька нових штрихів до біографії Арсена Річинського (за матеріалами відділу рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України) / Т. Гуцаленко.. Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині: Матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєз. конф.: зб. наук. праць. – Луцьк, 2003. – Ч. 2. – С. 28-30.
18. Дрозд В. Арсеній Річинський – волинський церковний діяч / протоіерей Володимир Дрозд // Волинський Благовісник: богословсько-історичний науковий журнал Волинської Православної Богословської Академії Української Православної Церкви Київського Патріархату / ред. кол.: протоіерей Ігор Швець (голов. ред.) та ін. – Луцьк, 2013. – № 1. – С. 207-220.
19. Льїн О. Арсен Річинський і Український сеймовий клуб з виборів 1922 р. / О. Льїн // Арсен Річинський і сучасний стан духовного поступу українського народу : науковий збірник / за ред. А. Колодного, П. Мазура. – К.; Кременець, 2011. – С. 71-78.
20. Льїн О. Арсен Річинський у березо-картузькому концтаборі / О. Льїн // Арсен Річинський і проблеми помісної Української Церкви : наук. збірник міжнародних Річинських читань / за ред. А. Колодного і А. Гудими. – Тернопіль: Ред.-вид. відділ, Галицький ін-т ім. В. Чорновола, 2008. – С. 85-87.
21. Льїн О. Ще раз про листування А. Річинського із сенатором М. Чернавським та їх боротьбу за українізацію православної церкви / О. Льїн // Матеріали VIII Міжнародних Річинських читань до 120-річчя з дня народження Арсена Річинського : наук. зб. / за ред. Анатолія Колодного та Петра Мазура; Укр. Асоц. Релігіє знавців, від. релігієзнавства Ін-ту філос. ім. Г. С. Сковороди, Кременец. мед. училище ім. Арсена Річинського. – К.; Кременець: б. в., 2012. – С. 116-123 (260 с.).
22. Киридон А. М. Українська автокефальна православна церква у творчості Арсена Річинського // Історія релігій в Україні: Праці XII-ї міжнар. наук. конф., м. Львів, 20-24 трав. 2002 р. – Львів: Логос, 2002. – Кн. 1. – С. 190-194.
23. Киридон А. М. Постанова Української автокефальної православної церкви в ході української революції 1917-1921 років: погляд Арсена Річинського // Духовність – народові: Альманах до 110-річчя від дня народження Арсена Річинського. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – С. 69-76.
24. Колодний А. Арсен Річинський – ідеолог Українського Православ'я / А. Колодний // Релігійна панорама. – 2006. – № 10. – С. 58-60.

25. Колодний А. Життя і творчість Арсена Річинського – самовіддане служіння Богу й Україні / А. Колодний, О. Саган // Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – К.; Тернопіль : Світ знань, 2000. – С. 9-47.
26. Колодний А. Життя і творчість Арсена Річинського / А. Колодний, О. Саган // Відомості УАПЦ (Англія). – 2000. – № 3. – С. 13-20.
27. Колодний А. Національна мова як важливий чинник релігійного життя (за творчим доробком А. Річинського) / А. Колодний // Духовність – народові. Альманах до 110-річчя від дня народження Арсена Річинського. – К.; Тернопіль; Кременець, 2002. – С. 12-22.
28. Колодний А. Святитель Арсен Річинський про особливості російсько-православної релігійності / А. Колодний // Релігійна панорама: інформаційно-аналітичний журнал. – 2010. – № 1 (121). – С. 38-44.
29. Комар В. Громадська й культурна діяльність Арсена Річинського на Волині (за матеріалами Волинського краєзнавчого музею) / В. Комар // Минуле і сучасне Волині: Олександр Цинкаловський і край: Матеріали ІХ наук. іст.-краєзн. конф. – Луцьк, 1998. – С. 64-65.
30. Комар В. Діяльність Арсена Річинського (за матеріалами Волинського краєзнавчого музею) / В. В. Комар, О. А. Савчук // Українська національна ідея: історія і сучасність: наук. зб. – Житомир, 1997. – С. 34-35.
31. Кондратик Л. Арсен Річинський про співвідношення християнського універсалізму і націоналізму / Л. Кондратик // Відомості митрополії УАПЦ у діаспорі й епархії і у Великій Британії. – Лондон, 2003. – Ч. 4. – С. 8-15.
32. Кралюк П. «Білі плями» в історії української філософії: наукові нариси / П. М. Кралюк. – Луцьк: Твердиня, 2007. – С. 137-157 (164 с.).
33. Кралюк П. Аристократ духу / П. П. Кралюк // Кралюк П. П. Любомудри Володимирії. – Луцьк: Твердиня, 2010. – С. 93-166 (168 с.).
34. Кралюк П. Арсен Річинський про синтетичну релігійну ідею в слов'ян та українців / П. Кралюк.
35. Кучерена М. Арсен Річинський – діяч українського церковного руху на Волині / Микола Кучерена // Інтелектуальна еліта Волині. – Луцьк: Волинські старожитності, 2012. – С. 114-126.
36. Кучерена М. Арсен Річинський – діяч українського церковного руху на Волині / М. Кучерена // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Олександр Цинкаловський і край. – Луцьк, 2008. – Вип. 27. – С. 152-157.
37. Кучерена М. Діяч українського церковного руху на Волині (Арсен Річинський) / М. Кучерена, Л. Михальчук // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Володимир-Волинський в історії України та Волині: Матеріали Волин. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 13-й річниці Незалежності України та 680-й річниці надання Володимир-Волинському магдебурзького права: зб. наук. пр. – Луцьк, 2004. – С. 81-85.
38. Кучерена М. Діяч українського церковного руху на Волині (Арсен Річинський) / М. Кучерена // Реабілітовані історією: у 27 т. Волинська область / авт. тексту

- М. М. Кучерепа, В. В. Вісин, О. Ю. Ленартович, В. В. Онищук, О. І. Півень, О. П. Суцук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2010. – Кн. 1. – С. 594-601.
39. Мазур П. Батько Арсена Річинського / О. Мазур, О. Ільїн // Арсен Річинський і сучасний стан духовного поступу українського народу: наук. зб. / ред. А. Колодний, П. Мазур. – К.; Кременець: б. в., 2011. – С. 63-71.
40. Марценюк Р. Арсен Річинський: від лікаря до релігійного діяча / Р. О. Марценюк // Українська біографістика: зб. наук. пр. – К.: Нац. Б-ка України ім. В. І. Вернадського, 2011. – Вип. 8. – С. 222-236.
41. Михайлов П. Аристократ духу. Арсен Річинський як мислитель і громадський діяч / П. Михайлов // Україна. Духовні острови: зб. текстів учасн. Всеукр. конкурсу. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. – С. 185-218.
42. Павличко Я. Спадщина Арсена Річинського / Я. Павличко // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Володимир-Волинський в історії України та Волині: Матеріали XIV Волин. іст.-краєз. конф., присвяченої 13-й річниці Незалежності України та 680-й річниці надання Володимир-Волинському магдебурзького права: зб. наук. пр. – Луцьк, 2004. – С. 127-131.
43. Петрович В. Громадсько-просвітницька діяльність Арсена Річинського на Волині у 20-30-х рр. ХХ ст. / Валентина Петрович, Ігор Петрович, Василь Притулюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2016. - № 3 (328): історичні науки. – С. 177-183.
44. Пісоцький А. Арсен Річинський в становленні національної свідомості Волині в 20-30-х роках ХХ століття / А. М. Пісоцький // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині: матеріали ХХІХ Всеукр. наук. іст.-краєз. конф., присвяченої 490-й річниці надання Ковелю магдебурзького права. м. Ковель, 5-6 груд. 2008 р.: зб. наук. пр. – Луцьк: Надстир'я, 2008. – С. 222-224.
45. Пісоцький А. З листування Річинських / А. М. Пісоцький // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Олександр Цинкаловський і край. – Луцьк, 2008. – Вип. 27. – С. 157-159.
46. Пісоцький А. Перебування Арсена Річинського в польському концентраційному таборі Береза Картузька / А. Пісоцький // Минуле і сучасне Волині та Полісся: Горохівщина в історії України і Волині: матер. ХХХІ Всеукр. наук.-практ. іст.-краєз. конф. – Луцьк, 2009. – С. 293-298.
47. Річинський Арсен (1892-?) / Енциклопедія українознавства. – Львів, 1998. – Т. 7. – С. 25-29.
48. Річинський Арсен // Українська журналістика в іменах / За ред. М. М. Романюка. – Львів, 1994. – Випуск 1. – 234 с.
49. Річинський Арсен Васильович // Тернопільський енциклопедичний словник: у 4 т. / редкол.: Г. Яворський та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний комбінат «Збруч», 2008. – Т. 3: П – Я. – С. 184-189.
50. Річинський Арсен, український діяч Волині / Леонюк В. Словник Берестейщини. – Львів, 1996. – С. 264.
51. Річинський А. // Провідники духовності в Україні. – К., 2003. – С. 143-144.

52. *Річинський Арсен* // За тебе, Україно... з архіву в'язнів концтабору Береза Картузька (1934-1935) часів II Річі Посполитої Польської / *Олександр Ільїн, Сергій Шандрук, Петро Мазур, Арсен Гудима*. – Тернопіль: Тернограф, 2010. – С. 178-179.
53. *Силюк А.* Арсен Річинський в документах і матеріалах Волинського краєзнавчого музею / *А. Силюк, Г. Бондаренко* // *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і ковельчани в історії України та Волині: матеріали XII Всеукр. наук. іст.-краєзн. конф., присвяч. 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права*. – Луцьк, 2003. – Ч. 2. – С. 57-60.
54. *Скакальська І.* Арсен Річинський: громадсько-релігійна та краєзнавча діяльність на Волині / *І. Б. Скакальська* // *Матеріали VIII Річинських читань до 120-річчя з дня народження Арсена Річинського / за ред. А. Колодного та П. Мазура*. – К.; Кременець, 2012. – С. 109-116.
55. *Скакальська І.* Громадсько-релігійна та краєзнавча діяльність Арсена Річинського / *І. Б. Скакальська* // *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*. – Серія «Історія та географія». – Харків: Колегіум, 2012. – Вип. 45. – С. 196-201.
56. *Скакальська І.* Діяльність української еліти на теренах Волині міжвоєнного періоду XX ст.: *С. Жук, А. Річинський та У. Самчук / І. Б. Скакальська* // *Наук. записки ТНПУ ім. В. Гнатюка*. – Тернопіль: вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – Ч. 2. - (Історія). // *Українська історична біографістика: забуте і невідоме / за заг. ред. проф. М. М. Алексієвця*. – С. 182-189.
57. *Стоколос Н.* Арсен Річинський і боротьба за українізацію православної церкви на Волині / *Надія Стоколос* // *Людина і світ*. – 1998. – № 2. – С. 33-37.
58. *Шмадило І.* Постать Арсена Річинського в сучасному українському релігієзнавстві / *Ірина Шмадило* // *Українське релігієзнавство: Бюлетень Укр. Асоціації релігієзнавців і Від-ня релігієзнавства Ін-ту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України / гол ред. А. Колодний*. – К., 2014. – № 71-72: *Релігієзнавство в актуальності його проблем*. – С. 33-39.
59. *Яроцький П.* Арсен Річинський – богослов, полеміст / *П. А. Яроцький* // *Український богослов: історичний і теологічний щорічник*. Вип. 2 / *голов. ред. А. Денисенко*. – К., 2003. – С. 52-54.